

Szentmártoni Szabó Géza

Egy vitatott évfordulóról

450 esztendeje született Rimay János

Rimay János költő, prózaíró és diplomata születési idejét a kutatók egy 1616. április 26-án, Bozókon történt kihallgatás jegyzőkönyvéből állapították meg. A Balassa Zsigmond hűtlenségi perében huszonhatodik tanúként meghallgatott Rimay ebben az iratban Nógrád vármegye 43 éves esküdtjeként szerepel.¹ Ebből a XIX. század végén megismert adatból számolták ki azt, hogy a költő 1573-ban szülehetett.

1942-ben Vargha Anna közleményéből vált ismertté Magyarországon az a már 1727-ben Leidenben kiadott terjedelmes latin nyelvű levél, amelyet Rimay János 1592. augusztus 20-án, Trencsénből írt az akkori idők legjelesebb humanista tudósának, a holland Justus Lipsiusnak (1547–1606).² Rimay ennek az újszoikus gondolatok jegyében megfogalmazott levelének

mindjárt az elején tudatta magáról, hogy 1569-ben született.³

A levél latin szövegét, hozzáfűzve annak több helyütt téves magyar fordítását is, Eckhardt Sándor adta ki ismét, mégpedig 1955-ben, Rimay János műveinek kritikai kiadásában.⁴ A továbbiakban a levelet mások már csupán az ő magyarításában közölték.⁵ Újabban azonban előkerült a levél kalligrafikus betűkkel ékes eredetije is a leideni egyetem könyvtárában. Ennek latin szövegét és a korábbiánál pontosabb magyar fordítását Bene Sándor adta ki egy nagylélegzetű tanulmány függelékében.⁶ A levél kezdete az ő fordításában így hangzik:

Ha életemről, annak kezdetéről és eddigi útjáról csupán az eltelt idő mérve számolnék be neked, művelt férfiak legjelesebbje, kicsiny feladatot,

¹ Komáromy András, *Rimay János életéhez*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1894, 181.; Ferenczi Zoltán, *Rimay János (1573–1631)*, Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1911, 9–10. és 114.

² Vargha Anna, *Justus Lipsius és magyar szellemi élet*, Budapest, 1942.; *Johannes Rimaianus ex primariae nobilitatis Hungarus unus, J. Lipsio = Sylloges epistolarum a viris illustribus scriptum, tomus I.*, ed. Petrus Burmannus, Leidae, 1727, 619–623.

³ Sexagesimo et nono supra sesqui millesimum Christi anno ortus, in secundum hunc atque nonagesimum devenerim.

⁴ Rimay János, *Összes művei*, összeállította Eckhardt Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1955, 223–230.

⁵ *Janus Pannonius – Magyarországi humanisták*, kiad. Klaniczay Tibor, Szépirodalmi Kiadó, Budapest, 1982, 822–829; Rimay János, *Írásai*, Balassi Kiadó, Budapest, 205–210.

⁶ Bene Sándor, *Rimay vindicatus: Rimay János Justus Lipsius-hoz írott leveléről = Filológia és textológia a régi magyar irodalomban*. Tudományos konferencia, Miskolc, 2011. május 25–28., szerk. Kecskeméti Gábor, Tasi Réka, Miskolci Egyetem BTK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Miskolc, 2012, 139–188.

mondhatni könnyű terhet vennék magamra: Krisztus ezerötszázhatvankilencedik esztendejében születvén érkeztem ehhez a mostani kilencvenkettedikhez. Ám ha elmémbe veszem e csekélyke idő oly sok veszedelemmel fenyegető s gyakran az üdvösséget is veszélybe sodró viharait, arra kell jutnom, hogy meg nem öregedtem ugyan, mégis elég sokat éltem.

A két születési adat közti ellentmondás ugyan elbizonytalanította a kutatókat, ám továbbra is inkább az 1573-as dátumot fogadták el hitelesnek, nem pedig a költő saját nyilatkozatát, az 1569-es esztendő! A szakmai konszenzus mellett így érvel Ács Pál lexikoncikke: „a perirat tűnik hitelesebbnek, mivel humanista toposz volt a valós életkor tendenciózus elleplezése.”⁷

Ezzel szemben az vethető fel, hogy a perek során általában ránézésre állapították meg a tanúk hozzávetőleges életkorát. Rimayt ugyan a maga szellemi közegében nagyra tartották, ám a kihallgatók szemében ő csupán Nógrád vármegye egyik köznemesi származású esküdtje volt, aki a 26. tanúként tett vallomást.⁸ Rimay amúgy 1616-ban éppen nőülérés előtt állt. Több oka lett volna tehát ekkor magát négy évvel fiatalabbnak mondanania, mint 1592-ben ugyanennyivel öregbíténie.

Rimay 1603 nyarán Naprágyi Demeter (1564–1619) erdélyi katolikus püspöknek írt levelében arra utalt, hogy ők ketten közel egyko-

rúak, ugyanis: „midőn azokról az régi időkről és napokról emlékezem, akik nevedékeny korunkban is szövetséget tartattak köztünk.”⁹ Ez a mondat sokkal inkább a csupán ötévnyi korkülönbséget igazolja, mint a kilencet.¹⁰

Rimay Balassi Bálint verseinek kiadásához készített előszavában a következőket írta: „része vagyok annyiból ez énekeknek én is, hogy tíz-tizenkét esztendős korombeli ítélettel is munkálkodott ezeknek némelikebe, én igazgatásomnak bocsátotta meg efféle ép írásit és örömet, kikbe semmi igazgatás sem láttatott szükségesnek lenni.”¹¹

Nos, ha Rimay 1569-ben született, úgy a nála 15 évvel idősebb Balassi házasságkötés előtti udvarló verseit olvashatta tizenkét esztendősen. Az már kevésbé valószínű, hogy Balassinak az 1584-es házasságkötése utáni zűrzavaros életében lett volna alkalmá és kedve a kis Rimayval a verseiről cseverészni.

Rimay a magyar nyelvű versekről értekezhetett a családjával szoros kapcsolatot tartó Balassival, ám a latin nyelvű, filozofikus tartalmú írásokhoz már érettebbnek kellett lennie. 1592-ben, többek közt, azt írta Lipsiusnak, hogy a holland tudós 1586-ban megjelent válogatott leveleit¹² az 1591 körül elhunyt, barátjának mondott Briberi Melith István szepesi kamarai tanácsostól kapta meg egy vendégség alkalmával. Balassi Bálint is ekkortájt, 1591 januárjában küldte

⁷ Ács Pál, *Rimay János*. = *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, középkor és kora újkor, X.*, főszerk. Kószeghy Péter, Balassi Kiadó, Budapest, 2010, 104.

⁸ Item 26. aprilis in Bozok, vigesimus sextus testis, nobilis Joannes Rimay, juratus assessor comitatus Neogradensis anno aetatis 43.

⁹ Rimay János, *Összes művei*, i. m., 233.

¹⁰ Naprágyi Demeter életrajza a győri székesegyházban lévő feliratos sírkövén olvashatók.

¹¹ Rimay János, *Összes művei*, i. m., 41.

¹² Justus Lipsius, *Epistolarum selectarum centuria prima*, Antverpiae, 1586.

el Krakkóból Rimaynak Macchiavelli *Discorsijának* latin fordítását.¹³ Nos, inkább hihető, hogy egy huszonkét esztendő fiatal történi mindez, mint egy tizennyolc évessel.

Gimesi Forgách Mihály (1569–1603) és Révay Péter (1568–1622), a későbbi koronaőr, akiket Rimay a maga szellemi körébe sorolt Lipsiusnak küldött levelében, ugyancsak írtak a holland tudósak, az előbbi 1588. november 14-én Wittenbergből, az utóbbi pedig 1592. július 27-én Holics várából. Révay egy, a barátjára való

utalással kezdte sorait: „Cum generosus dominus Joannes Rimai, animus meus idividuus, hisce diebus ad me venisset”, azaz: Midőn a nemzetes Rimay János úr, az én elválaszthatatlan lelkem, ezekben a napokban nálam járt.¹⁴ Nos, mindebből nagyon valószínű, hogy Rimay közel egyidős volt velük.

Több szól tehát amellet, hogy 1569 a költő való születési ideje. Ebből pedig az következik, hogy Rimay János születésének az idén van a 450. évfordulója.

Németh István Péter

A kerékpár-keréktől Illés szekereig

A száz esztendő Pákolitz István
Simon István-síratója a 20. századból

Még nincsen száz éve sem, hogy Várkonyi Nándor számára a dunántúli mint költőtípus ugyanolyan érvényes kategória/kánon/rang volt, mint az alföldi vagy az erdélyi. Várkonyi 1940-ben írt a Nyugatban a dunántúli tájköltészetéről tanulmányt, s Pável Ágostonnal és Weöres Sándorral együtt antológiát is tervezett dunántúli költők alkotásaiból.

Kedves költőim közül, itt a Dunántúlon, most két alkotó születésének centenáriumát ünnepejjük. Százesztendő lenne Jánosy István és Pákolitz István. Hadd említsek egy harmadik dunántúli költőt is – akinek keresztneve megegyezik az övékkel –: Simon Istvánt. Mind Jánosy (*Somlai hegy felé – Simon István emlékére*), mind Pákolitz (*Sümege*) igen szép versben siratta el az 1975-ben, mindössze 49 esztendősen elhunyt Simont. Pákolitz István búcsúversét idézve és megközelítve emlékezem s hajtom meg fejemet a dunántúli

¹³ Balassi Bálint, *Összes művei, I.*, összeállította Eckhardt Sándor, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1951, 381.

¹⁴ Antoine Coron, *Justus Lipsius levelezése a magyarokkal és Révay Péter kiadatlan levele Lipsiushoz*, Irodalomtörténeti Közlemények, 1976, 490–496.

poéták előtt. Pákolitz István Pakson született, éppen a dunai limes-nél. Íme a költeménye:

A sümegi várfal tövében
pedáloz egy suttyó serényen;
váz alatt kalimpál a kölök,
az *abrincsban* „nyolcas” lődörög.

Simon Pista nyomja a pedált,
végső hajlékára rátalált:
hazaért – és nemcsak Bazsiba,
hanem a menny-égi lagziba;

Hol a műút eltér Bazsiba
s gágázik egy csapat vadliba,
gyémántszikrás fénnel elpereg
a csámpás *bicigli* kereke.

ahol napszállattól reggelig
tücsök-citeráját penget,
s a rozoga *bringa* külleje
tüzet fog, mint Illés szekere.

A Pákolitz-vers a címadásával, de a szövegben kurzívvval kiemelt tájszavakkal is eligazít, melyik vidéken is járunk. A sümegi vártól a műúton át, a Balaton felé, szülőfalujáig követhetjük gondolatban a költő Simon Istvánt diákkorában, egészen Bazsiig, ahol eltemették. Utolsó napjait egy olyan kórházi szobában töltötte, amelyet kezelőorvosa, Dr. Mészáros István választott, hogy onnan vidékére, illetve a várra láthasson. 1975 kora nyarán számtalan kortárs, barát jött a sümegi kórházba, hogy utolszor kezet szoríthasson Simon Istvánnal. Közöttük volt Aczél György, aki a család közlése szerint bocsánatot is kért végül a költőtől, a Kortárs egykori főszerkesztőjétől.

Pákolitz versbeli útja a konkrét tájban mindössze 7 kilométernyi, ám mitikussá tágul az időben. A halott költőbarátot gyermekként fotografálja, filmezi. Felnőtt kerékpárjának üléséből le sem ér a pedálig a lába (mint Petőfi juhászának a számárról), de a gyalogláshoz képest a kerékpár szállni tud, s ő az örök gyermekek találékonyságával – állva a drótszamáron – jobb lába talpát a váz alatt a túlsó pedálra helyezi. (Aki próbálta, hajtott már így, ebben a különleges testtartásban, különösen jó egyensúlyérzékkel kellett rendelkeznie. Régi görög szobrászmesterek számára nem kisebb föladat lett volna egy ilyen kissrác megmintázása, mint a *Diszkoszvető* figurája!)

A kerékpáros kölyök képe nem statikus. A 49 esztendő költő halott, moccanatlan fekszik a bazsi temetőben, fölötte Arany János verse hangzott el, s a helybéli siratóasszonyok éneke. A kerékpár dinamikussá teszi a halottról szóló verset. (Miképpen Ady koporsó-paripája, vagy a Gare de l'Estről kirobogó mozdonya, ami maga után húzza azt a vagon, amelyben ő maga a halott.)

Jánosy István szintén mozgásban lévő közlekedési eszközön látatja elhunyt édesapját, valamint az elsiratandó Simon Istvánt. Először csak egy nyűtt szekér viszi őket a Somló felé – borért; ám e kedves zsánerkép áttűnik a kelta szekéretmetkezések idő-rétegeibe:

...és a kelta kocsi földbe emelkedik,
s felhők közt futamul tova.

A *sümegi úton* című Simon-vers Jeszenyint idéző látomása éppen ott, ahol „a műút eltér Bazsiba”:

*Állnak kétoldalt az akácfák
dércsipkés körgallérosan,
mint a hajdani diáklánykák,
amíg nem jön egy szélroham...*

Simon István már 1958-ban elkészítette a biciklis önarcképét, háttérében a sümegi vadgesztenyékkel:

*Ti jöttetek most újra vissza,
idézitek sok lábnyomát,
míg hajt a régi biciklista
a kedves kisvároson át.*

(A sümegi vadgesztenyék)

A kerékpár – kétségtelenül – motívum lett a dunántúli költők verseiben Pákolitz Sümegen című versének születésére már. Weöres Sándor holdkóros biciklistaként látatja versének titokzatos hőst: „Néha, kinek lelke tiszta, / látja, mint önmagát, / a holdkóros biciklista / mint megy az éjen át...” Simon István halálának esztendejében jelent meg Kormos István utolsó verseskötete, az *N. N. bolyongásai*. Abban szerepel egy Weöres Sándort köszöntő költemény, a *Rajz a Nap-köszörűsről*, aki nem más, mint a csöngői mester kerékpáron. A biciklije/kerékpárja/velocipédje pedig akkora, hogy a Nap és a Hold lehet csak a kereke. És „Csíz-csőrrel köszörül / fene villogó fényeket...”. Pákolitz István Sümegen című versére ez a Kormos-vers is hathatott. Ám Pákolitz Simon-siratója inkább Simon István verseinek pastiche-a lett. A csapat vadliba Sümeg és Bazsi között például Simon híres madár-szimbólumára utal. A *Vadludak* című Simon-versben (1969) libegő vándor égi nép közül fegyverrel egyet-egyet ugyan le lehet lőni, de az vonul tovább, együtt, elfogyhatatlanul. Miképpen Ady is kap mindig új s új lovat. Ha másképpen volna, akkor e kerékpár-allegória képsorát csupán úgy lehetne befejezni, hogy az egyik lábát a váz alatt átnyújtó, pedálozó elbukik. Elesését, kölyök-végzetét akár kerékabroncsának nyolcása, akár kátyú vagy kődarabra hajtás okozza is. Ha csak egy pillanatra kizökken-nénk a vers mitikus idejéből, s a pusztán sültvalóra ügyelnénk, az elhasaló kis hős hiába „fény-küllőzött fél magyar eget” (Ady). Viszont így a végtelenített körök egy más – szinte csillagi – pályára terelik figyelmünket. A körkörös mozgást Pákolitz versében ugyanis fény-, hang- és hőhatás kíséri. A halotti tor helyett menny-égi lagziba jutunk, hol tücsök-citerán játszik a hazatért költő. Simon István *Éjféli tücsök* című költeménye szól erről a szakadatlan muzsikáról. (Szabó Lőrinc önéletrajzi ciklusába, a *Tücsökzenébe* is a végtelenség érzetét csempészi e réti muzsika, amely becirpel még a kattogó vonatba is, és zeng tőle az egész Dunántúl.)

*Könyvet és tollat
fiókba teszek,
karórámért nyúlok,
kereke receg.*

*kint meg cirr-cirr,
 egybefolyó hang,
 mit a tücsökszó ad –
 most húzzák fel
 az idő rugóját.*

(Simon István: *Éjjéli tücsök*)

Az örök kör és jelképe: a kerék hivatott az ember számára fölfogni az időt mint az egyik legelvontabb fogalmat, a leglényegesebb egzisztenciális kérdést. Alkonyok és reggelek forognak, no meg évkörök. Simon István *Húsvéti körmenet*, Pákolitz István *Húsvét* címmel írta versét. Mindkettőből allelujázva tör ki az öröm a megújulás, a föltámadás ünnepén:

*Föltámadás ízű
 földszagú reménység
 Világot virágzó
 tavasz-alleluja*

(Pákolitz István)

*...kék hegyek alatti tiszta falu
 megfáradt, áhítatos
 kimosdott népe...*

*...évenként egyszer csak vígan kidalolják
 teli torokból,
 világgá szórják a tavaszi porból
 a nagy himnuszt, az áleluját.*

(Simon István)

A százesztendőös Pákolitz István verseskönyveit újraolvasva nem csupán Simon Istvánról emlékező költeményéből, de egész lírájából kimutatható, hogy mennyi közös téma, rokon érzés fért a két dunántúli életműbe, amelyek hajszalerek, vagy éppen gyökerek kötnek össze. A dunántúli flóráról Simonnak és Pákolitznak szinte azonos című verse született: *Gyümölcsoltó napján* (SI) és *Gyümölcsoltó* (PI). Egyformán cseresznyét, s nem cseresznyét mondtak s írtak versbe. Sőt! Simon és Pákolitz mintha négykezest játszottak volna egy képzelt dunántúli klavíron, amikor külön-külön virágzó almafákat pillantottak meg:

*Talpig szíromfehérben
 Áll a visszasírt éden*

*Hófehér szíromzapor
 Zuhog az almafáról*

*Kihajló legszebb ágán
Kivirágos királylány*

Pákolitz István fenti, *Almafa* című versében ugyanúgy az elveszített Édenkert látványa fogad minket, ahogyan Simon István *Almafákjában*:

*Mikor fája először föltűnt
lapályon, szőlőhegyeken,
rákenték azt az édes ősbűnt,
amelynek neve szerelem.*

*Mintha ezért ültette volna
az ember dévaj bosszúból.
Kígyózik is föl a hegyre, dombra
almafából a hosszú sor.*

Szép adalék a rokonságukhoz, hogy mindketten költeménnyel tisztelegtek a betyárok sírjánál.

*A gyöngyösi betyárcsárda
Pandúrokkal körülzárva
A karabély kétszer dörren
Két betyár borul a földre*

*Ezernyolcszázhatvankettő
Verje meg a nagy Teremtő
Répa Rozi a csárdába
Pandúrok lábkapcája*

*Messzehangzó szép harangszó
Két szomorú vadgalamb szól
Egyik zokog Vak Illésért
Másik a Kökes Pistáért*

(Pákolitz István: *Betyársírok*)

*Ebben a csárdában durrantott a pandur,
Subri földre rogyott, Vak Illés fölajdult,
de nem adták ingyen, míg volt golyóból,
folyt a pandur vére, mint a tocsogó bor.
Puskával kezében, hogy mindenki lássa,
halt meg a püspöknek hajdani kanásza.*

(Simon István: *Betyárok csárdája*)

Simon István és Pákolitz István alkotási mellett ne feledkezzünk el Juhász Ferenc *Betyárok sírja* című verséről sem! Juhász Ferenc prózában is igen gyönyörűen írt a Sümeg környéki tájról, Simon bölcsőhelyéről.

S hogy nem csupán a valahai Pannónia terein éltek, írtak és gondolkodtak humánusan, hanem messzibb tájakon is, arra szintén találtam lírájukban bizonyítékot. Pákolitz István 1962-ben, Simon István elébb, 1953-ban emlékezett

meg Buchenwaldban az áldozatokról (PI: *A buchenwaldi vendéglő előtt*; SI: *Buchenwaldi rapszódia*).

A *Sümege*n című Pákolitz-vers befejező képében Illés próféta Ady Endre által is megénekeltek szekere jelenik meg. Jánossy István szekere is előbb a föld alatt, aztán az egekben jár. Pákolitz a pastiche-ok természetete szerint utal Simon István költeményére (*Ballada a szekeresről*), amelyben Simon Ady Endrét mint az ószövetségi, élve elragadtatott prófétát idézte:

*Gomolyog a tejút pora,
Ady Illés szekeren ül,
gyeplőtelen, zabla nélkül
röpíti két táltos lova,
magyar sors és költőének.*

A kerékpár tüzes szekérré válik; tűnik, lényegül át Pákolitz István versében. S nem csupán a Simon István strófái nyomán, de a négystrófás búcsú-vers képeinek logikája szerint is.

Kabdebó Lóránt

„Harc a démonnal”: egy nagy költő emlékezete

(Jánossy István 1919. május 18. – 2006. augusztus 14.)

Kezdem három, ma már anekdotának számító történettel.

Amikor két, valaha „újholdas”, akkor árnyékban vergődő költőről magam érdeklődését követve – Szabó Lőrinc-monográfiám zárókötetét befejezve – a nyolcvanas évek első felében belefogtam egy-egy portréba, amelyekből utóbb monográfia virágzott ki, akkor még nem számítógéppel fogalmaztam. Tintával írtam, szövegemet agyonjavítva, melyet korábban anyám gépelt le, halála után pedig az „írók gépirójá”-hoz vittem át gépirataimat, Trabantommal, majd Zsigulival, keresztül a városon. Férje kortársa volt a kiválasztott költőknek, maga is ér-

tő részese irodalmi köröknek. Amikor érdeklődésére kiejtettem számon a két nevet, Jánossy Istvánt és Lakatos Istvánt, villámgyorsan belevágott: vigyázz, ezek nagy költők. Mire vívóállásba pózolva magam rávillantam: tudom, azért írok róluk. Nem akárhik véleményét idézem. Szegény Márta fiatalon halt meg, hosszan szenvedve, látogatói-ápolói között gyakran találkoztam Esterházy Péterrel, és a temetési beszédet Mészöly Miklós, az említett Péter és jómagam tartottuk, a szövegemet az akkor is rangot jelentő Magyar Nemzet közölte. Ezt követően kényszerültem átszokni a laptopra, melynek azt a változatát hasz-

náltam még, amelyen voltak ugyan már magyar írásjelek, de a klaviatúrán még nem voltak ezek feltüntetve. Ilyen gépen írtam meg Jánosy Istvánról a monográfiámat.

A másik történetet maga Jánosy István mesélte el, és ezt a jelenetet érzem költészete és gondolkozása leginkább jellemző, és mostanra is sugárzó példázatos jellegzetességének. Amikor elbeszélte az ötvenes évekbeli kétségbeesítő élethelyzetét, megemlítette: a mélyponton alkoholistaként elhatározta, véget vet életének. A pesti Duna-parton levetkőzött meztelenre, ruháiban benne hagyva maradék filléreit és igazolványait. Belevetette magát a vízbe. Lelki ereje és testi kondíciója azonban ellene mondott az ördög csábításának, szerencsésen átúszott a Dunán, és bekopogott szobrász barátja műtermébe. A Várkert Bazár omladozó termeiben ugyanis akkor műtermek voltak. Ha valaki véglegesen ki tud gyógyulni az alkoholizmusból, akkor ennek legbiztosabb tesztpróbája: mer koccintani, nem fél, hogy visszaveszi hatalmát az alkohol. Amikor költészetéről monográfiaírással közben beszélgettünk, bizony, mert imígyen velem koccintani. Költészetében, szellemében és testi mivoltában meg tudott szabadulni a kísértésektől. Szokásom volt, hogy ha valakiről írni akartam, elvegyültem olyan társaságban, amelyben maga az alkotó is jelen volt. Most is látom, amint az Írószövetségben betoppantam egy beszélgető társaságba, ahol éppen akkor Jánosy István vitte a szót. Emberként is méltónak találtam arra, hogy költészetének méltatásába belekezdjek.

És idézzek e sor végére egy költészetét jellemző pillanatot. Amikor ott honaink egyikéből költöztettük könyveinket, félig aludva már, egy könyvet a lábfejemre ejtettem. Dühösen vettem

kézbe, és éppen Jánosy István drámafordításainak kötetét fedezem fel benne. Seneca *Oedipus* drámájánál nyílt ki a kötet. Beleolvastam. Csodálatos magyar szöveggel gyönyörködtetett, bele az éjszakába a kötet. Persze hogy nem tudtam olvasatlanul hagyni ezt a sugarasan varázsló drámai költői vereszetet. Nem a dráma, hanem a magyar versnyelv maradt mindmáig emlékezetemben.

Az emléke előtt tisztelgők ez évben ünneplik születésének centenáriumát. És bár neve és életműve még a versszeretők körében is kevésbé ismert, mégsem valami hivatalos szervezés, hanem értékének ismerői külön-külön kezdenek összeszervezkedni, hogy méltó helyén láttassák a magyar költészetnek ezt a jelentős alkotóját. Pedig vagyunk néhányan – a versről egyébként különbözőképpen gondolkozók –, akik tudjuk, hogy egyik legrangosabb költőnk, a magyar líra egyik legsajátosabb nyelvformáló zsenije. Magam valaha pusztába kiáltó szóként hirdettem meg, egy teljes monográfiát szentelve emberi és költői csodájának. Felolvastam lejegyzett álmaiból, mire rákérdeztem: honnan tudtad, miként kíznatnak az emberek a visszarendeződő zarnokság idején? – Nem tudtam, csak szenvedtem álmaimban – válaszolta –, és verseimmel szabadulni akartam szenvedtető álmaimtól. – És ekkor több rádiós sorozatomban elmondtam költészetének fájdalmas eredetét, az ördögi kísértések megszállottságából menekülni akaró feltámadás-vágyódását. Egyetlen embert találtam, aki átértette pokolra szállásának mélységét. És befogadta. A kor világirodalmi nagyságú génusza, Juhász Ferenc, aki akkor még szerencsére szerkesztő is volt, az Új Írás démonokkal küzdő íróinak műveit áldozatosan a világot elé táró főszerkesztője. Szentkuthy,

Schéner, Hajnóczy, Ágh Pista látomásainak folyóiratba gyűjtője, valamint a török világban papok nélkül maradt, megszállott ország népi imádkozásából kisarjadt szövegeinek értő-átélő gyűjtője, Erdélyi Zsuzsa gyűjtött szövegeinek megszólaltatója, meg a fiatal Száraz Miklós György első varázslatos regényének, az *Ezüst macskának* felfedezője, bevezetője, közlője, és hát ami minderre alkalmassá nemesítette, saját szenvedtettségének kidalolója, a *Mérgezett Mennysország* és a *Fekete Saskirály* rideg vívódásai világának átélője és felvállalt barátai feloldódásvágának magába gyűjtője.

Majd fájdalommal kellett beletörődenem, hogy irodalomértő közönségünk és közösségünk nem érez fogékonyt a költészetéből sugárzó, a nemzetet és a keresztény összetartást sugalló erő befogadására. De hál' Istennek, mostanra megjelentek a költészetére fogékony olvasók, szerkesztők, internet-üzenetek, telefonhívások keresnek kapcsolatot az összefogásra, hívva a részvételre életműve életre keltésében.

Nemrégem hasonlóképpen, innenonnan összeverődött olvasók és diákok bizonyították, amiről ifjúságomban még egyik legjobb költő kortársammal vitázva párbajoztunk, hogy Weöres Sándor csak „Sanyi manó”-e, vagy a világirodalom egyik legkiemelkedőbb, magyar nyelven verselő géniusza. Ma már képmásával díszített mozdony is hirdeti szeretett nagyságát, és ennek igazságát senki nem vonja kétségbe. Örülnék, ha megérhetném, hogy Jánosy István centenáriuma is meghozná az ő költészetének az emberi lényekben a fájdalmat megélő és oldani törekvő csodálatos emberi példázatosága átérzését.

Egyelőre Zsugyel János, a Miskolci Keresztény Szemle főszerkesztője az

evangelikus.hu honlapon készített régebbi rádiós beszélgetéseinkből egy életrajzi összeállítást, hogy legalább az érdeklődőket tájékoztassa Jánosy István keserű sorsáról és pályaképéről: Jánosy István életinterjú 1_2_3_4 szerkesztett.pdf.

Amikor itthon szinte társtalanul egyedül maradván már ő maga sem hitt rendkívül sajátos – ahogy mondta: „bagolyrúgta” – verseiben, költői tematikáját a műfordító találatai igazolták vissza. 1971-ben megjelenik *A valóságos oroszán* címmel a század lírájából válogatott műfordításkötete, benne Jeszenyintől Elioton keresztül Ginsbergig és Ezra Poundig, Dylan Thomastól a Confessional Poetry költőig, sőt a Beatlesekig felmutathat egy kötetnyi híres verset, amelyet egytől egyig akár sajátjaként is közölhetne. „Szabálytalan” verseket, amelyek mind egyfajta belső küzdelemről vallanak. Olyan verseket talál a világirodalomban, amelyek nem közvetlen politikával vagy szociológiával foglalkozva mégis a század mélystruktúráját mutatják fel. Nem arról beszélnek, amit tudatosan megélünk szenvedéseink közepette, hanem azokat a mélyben munkálkodó tendenciákat engedik megszólalni, amelyeket rendszerint nem is ismerünk, mégis ezek „eredményeként” szenvedjük megpróbáltatásainkat. Olyan versek ezek, amelyekben egy tőlünk független belső program szólal meg; a köznap ember ennek kiszolgáltatva éli életét, a költő pedig alkalommá válik ezeknek az erőknek a felszínre hozására. Jánosy költészete így és ezáltal részévé válik nemcsak a magyar történelem erővonala megrajzolásának, de a huszadik századi világirodalomnak is. Goethei értelemben is: őbenne

és őáltala is hozzátevődik valami új, eddig nem ismert a világirodalom egészéhez. Megkockáztatom: talán éppen ő lehetne az a magyar költő, aki fordításban tudna figyelemre méltót mondani a más nyelveken olvasók számára is.

Ugyanakkor ez az álomvilág közvetítésével felszínre kéredzkedő-törekvő-követelődző démoni pusztító erő magában a versben is megkapja a maga ellenpontozottságát. A költő mondja: álmait legtöbbször mindjárt versformában írja le, mert ez a számára legalkalmasabb tömörítési lehetőség. Ez Jánosy István sajátos létformája – tehetem hozzá én magam. Mert ő maga „költői adottság”. Már ez is az egyik pacifikáló tényező.

Egyikfajta – mondom. Merthogy éppen ezek a leírások akarnak kiszabadulni ezek közül a meghatározók közül. A rácsodálkozás egyben Jánosy jól ismert fizikai gesztusa: ahogy mosolyogva megrázza a fejét. Mintha azt mondaná: – ez lehetetlen. Ezért van az, hogy azután azt is mondja, hogy csak önmaga, ösztönös költői adottságában képtelen lett volna pacifikálni ezeket a tőle független, mégis belőle, általa ömlő, álmait eltöltő pusztító erőket. Ehhez kellett a poeta doctus-lét, a verstől független klasszikus igényű gondolkozás és nyelvformálási készség. És túl ezen, a létezése legmélyén élő hit, mely a gonosz ellenében az isteni jószágot tartja – Heisenberg alapján – a Központi Rendnek. Így sikerül az Örök örvény ellen tusázó Rész-Rend káoszának ellenállnunk. Tanulmányai éppen azt gondolják végig, milyen erők segítették a győzelembevéshez az álmok mélyén élő poklokban. Miként maga fogalmazza: „Vígaszt talál itt minden szenvedő”.

Az értők közül is csak kevesen fogták fel mindeddig életművének értelmét, kapcsolódtak az áramkörbe, amely a létezés és a történelem legrejtettebb titkai felé tájékozódva fogta költészetébe az emberlét metafizikai sejtelmeit. Amiről Berzsenyi – költőnknek vérszerinti őse-rokona – azt írta: „kit a bölcs lángesze fel nem ér, csak titkon érző lelke ohajtva sejt”.

„A Jánosy család egyben kultúrtörténet is” – kezdte a művészettörténész Frank János valaha a testvéréről, Firincről (Jánosy Ferenc festőművésze) szóló kritikáját. Joggal, hiszen a család szinte mindegyik – közeli vagy távoli – tagja jelentős személyiség, és – hasonlóan mondjuk a Dienesekhez vagy a Polányiakhoz – a világ minden tájára eljutott közülük valaki, emlékezetes pályát megélve. Nagybátyja például Peking szecessziós műemléki városnegyedét álmodta meg, melyre a kínaiak is oly büszkék mostanában.

Jánosy István különös módon alkotó költő. Verse létrejöttének ő, intellektuális személyében valóban csak médiuma: a vers álmainak a terméke, amelyet utóbb prózában leír, nyersanyagként elraktároz. Ebből a prózai rögzítésből alakítja a verset, mint téték a tizenkilencedik század kezdetéig, André Chenier-ig meg Csokonaiig gyakorlatukban a költők. De még Baudelaire esetében is előfordult hasonló előre fogalmazás. Talán az sem véletlen, hogy Jánosy készítette a *Waste Land* talán legérvényesebb magyar fordítását: hiszen saját gyakorlatában Eliot és Pound kettős alkotói munkafázisát ismétli, a mindent rögzítő első fogalmazványból alakítja (saját szavával: koholja) az általa érvényesnek tartott műalkotást.

Imigyen életműve (élete és műve) sajátos paradoxonra épül, amelyet a kortárs fül eleddig nem tudott vagy

nem mert kihallani. Jánosy legműveltebb költőink közé tartozik, *doctus* a filológia, a teológia, a retorika és a verstan minden ága-bogának ismeretében, műfordítói életműve az angolszásztól az óind irodalmakig terjed, verseinek nagy része az európai keresztény kultúrára épülő gondolkozásmód és a magyar nemzeti tájékozódás ötvöződéséből alakuló költemények sorozata, ugyanakkor verseinek egy része elemi erejű álomviadal, őszöntős, szinte primitív elbeszélése valaminek, amit a század folyamán mindnyájan átélünk. Csakhogy az átélők tudatosodott reflexiói és a költő elbeszélése között fáziskülönbség van, furcsa módon a költő javára: a versek akkor születtek, amikor a történésekről még senkinek sem volt *ténybeli* tudomása. A versekben a legrejtettebb, történelmileg legtitkosabb bűnös tettek kerülnek tényszerű elbeszélésre: mintha Tinódi-szerű krónikás mondaná a maga megélt történeteit, nem is törődve a formálás művességével. Valamilyen rettenetes hír akar feltörni, nyilvánosságra jutni, nem törődve a kimondó személyes sorsával, és éppúgy hanyagolva a kimondás megformált-ságát. Annál inkább érdekes ez, mivel a kimondó a legművelesebb formálni tudó, és személyében a legvédtelenebb, értesülések nélküli elitértelmiségi. Sohasem politizáló, sőt ellenpolitikus: amikor a külső világ elviselhetetlen lett, arra az időre alkohalmámorba oltotta tudatát. Nem élesen akart tájékozódni, hanem sehogy. És ez a kioltott tudat gyűjti magába mégis a legtöbb információt a pontos elbeszélhetés kínjával együtt.

Ezt az eseménybeszélést magam is csak véletlenül vettem észre, egy sajátos „egybeolvasás” során. Amikor Jánosy hetvenedik születésnapja közelegvén, az ilyenkor szokásos köszöntő

cikkre készülve verskötetét kötetlen ellazultsággal olvastam, sajátos egybeesésre figyelhettem fel. A Magyar Nemzetben akkoriban jelentek meg, sorozatban a 301-es parcella ürügyén történelmünk titkos bűntetteiről a leírások. Olvasom az egyiket, háborgok, olvasom a másikat, megborzongok. Jánosy kötetében tárgyyszerűen leírásra kerül mindaz, ami akkor, szinkronban történt, tudtunkon kívül, föld alatt, föld felett az országban. Hogyan is tudhatta ez a szerencsétlen ember mindezt? Szerencsétlen, mert rajta csodálatos módon átfutván a „rossz hírek”, szervezetének el kellett viselnie ezek „tartalmát”: benne lejátszódott a szenvedéseknek az a passiója, ami börtönök százaiiban megtörténhetett.

És mindehhez tudnom kell: Jánosy nem amolyan „halottlátó”: médiumsága nem a közvetítésben merítődött ki. Ehhez a médiumsághoz kellett a „poéta *doctus*”-ság is: a felvett „anyag” szituálódik a tudatában már az álom idején, teológiai és poétikai archetipusokban, kódoltan jelenik meg, a *hír* egyben a *műalkotás* nyersanyaga is. Nemcsak itt és nemcsak így történik, ami megtörtént, hanem szervül az általános emberivel – pontosabban: az *embertelen* jelleggel. Mert miről szól a teológia és a poétika: az embertelen, a bűnös világ kiváltódásainak rítusairól. A hóhér és az áldozat egyazon jelenlétéből hogyan születik meg az áldozás: a katarzis, amely az embert kimentí bűnös létéből. És kezdődik „minden előlről”, mint Babits „örök folyosó”-ján. Kortársai közül volt, aki látott „szifán halat”, mint egykor Horatius (Szabó Magda), és átélte a Passiót egyfajta tudat szűrőjén át (Pilinszky). Csakhogy Jánosy tudatával nem vett részt ebben a rítusban, – ezért kortársai el is különítették magukat tőle. Költészetének tudatonkívüliségét önma-

guktól idegennek tartották. Nem azok vették maguk közé, ahová valójában tartoznia kellett volna, hanem azok, akik rálátással figyelték, felfedeztek benne valamit sajátos egyediségéből (Vas István, a felfedező, és Juhász Ferenc, a közlő szerkesztő).

Mert amit az Újhold költői a tudat szintjén ütköztettek, az Jánosynál egy szinttel mélyebben történt, a tudattalanban. Nem személyes sorsának elfojtott erői pusztították, rongálták sorsát, hánykódtatták költészetét, mint hihették a vele rokonszenvező ismerők. Ez csak a felszín lehetett. Hozzá nem Freud a kulcs, sokkal inkább Jung, akit utóbb ő maga is értelmező-tanácsadóként fogadott el tanulmányai világában. Amikor már megértette önmagát, tudta, hogy az ő Vergiliusa poklainak megértésében csakis Jung lehet. Jung adja kezébe a ceruzát, hogy leírja álmai katasztrófáit. De a költő áll értetlenül szemben ezekkel a katasztrófákkal: mert tudja előzményeiket, tudja az archetípus múltbeli kötöttségeit, de nem tudja, mi sugallja éppen *most*, és éppen *ezeket* a történeteket. Veszi tehát őket mint sorscsapást, és hagyja, hogy a kollektív tudattalanban vívják meg a maguk csatáját. Korábban magam „harcban a démonnal” címkével láttam el ezeket a verseket. Hívén, hogy maga Jánosy harcol önmaga kiszabadításáért. De ezekben a versekben nincsen semmi személyes: a közdelem nem

önfelszabadító. Annál inkább megköttött. Jánosynak ebbe a küzdelemben nincsen beleszólása: ez nélküle folyik, de őbenne. Ő csak pusztul azáltal, hogy színterévé válhatott egy megújuló „Gügantomachiának”. Ezért van az, hogy a katarzis is csak látszólagos, esetleg poétikai, a *költő* beleszólása. A küzdelem a személyes sorson kívüli erők szembesülése: archaikus történet, amely a történelem mindegyik bugyrában újra és újra megismétlődik. Jánosy István legfeljebb az a nagy tudású, poétikai erényekkel megáldott modern kori Jób, akiben és aki által felerősödik ez a küzdelem. Azok a versei, ahol személyisége, gondolkozása, vágyakozása beleszól a műalkotásba, azok a kiváltódás megverselése: tudata számára ugyanis az Isten, aki őt annyi személyes vészből kiemelte – csakis jó lehet. És ebből következően a poétikailag kifejezhető világrend és világerkölc is erre a harmóniára törekszik. De azok a versek, ahol maga nem juthat szóhoz, legfeljebb a benne csatázó őserők öltöznek történetekbe, egyszerre hírt adva mai nem személyes és nem ismert történetekről és kapcsolva hozzá archetípust minősítésül, ezek lesznek az ő sajátosan egyedülálló alkotásai. A huszadik század talán legemlékezetesebb üzenetei. Nem az élete szól bele ezekbe az alkotásokba, hanem ezek formázzák még az életét is.

Balázs Géza

Tánc a temetőben

Sinka István: *Anyám balladát táncol*

Fél évszázada halt meg Sinka István. A Biblia világába merülten érte a halál, 1969. június 17-én.

Ő is Bihar, Nagyszalonta szülötte, mint Arany János. „A szavak harsogva szakadtak ki belőlem, s mondanivalómhoz hegyek és síkságok kellettek a népükkel együtt” – vallja Sinka István. Nem véletlen, hogy stílusa, nyelve is hasonlítható Arany Jánoséhoz. Makkai Ádám írja: „Sinka István nyelvezete Arany János-i. Olyan tájszavakat és kifejezéseket hozott a magyar nyelvbe, mint a XX. században senki más. A néphagyomány szinte alig ismert mélységeit felezte fel. A népköltészet, a népballada, a siratók ősi poétikáját hozta felszínre.”

Balladatánc. Egyetlen verssel, az *Anyám balladát táncol* című versével mutatom ezt be. A cím is utal a balladára, stílusa pedig be is teljesíti a műfaj követelményeket. Ősi, titkos, homályos, nehezen érthető szokást elevenít fel. Egyes elemzői szerint egy pogány korig visszavezethető, de már sehol sem gyakorolt szokást, a halottas táncot örökíti meg benne Sinka István:

Egyszer volt szép az anyám tánca,
mikor kendőjét gyepre hányta,
a Korhány vizénél, Pusztapándon,
s bokázó lába pásztortúznél,
öles apám öröme
szállt, mint illat a virágon.
De gyönyörű lábán víg figurát
eredő táncába ő se vitt,
csak mutatta ringó mozdulattal
halálba járó őseit.
Mert ugyanaz sírt fel a flótán,
hogy meghaltak azok ima nélkül,
nagy szakállal, akasztófán.

S hajnaltájon, lengő szélben,
hogy fény nyílt két nyárszemében,
elébe raktak tíz szál gyertyát,
hat másikat meg karikába. –
Közöttük anyám ott sugárzott,
s kis csizmája lángot vert át.
Az ősi ritmust pásztorok füttyölték...
Kettő-kettő felállott szélről,
jelezve, hogy a csúfolt ő

szép feje most halálba révül.
S a holtak szemét, ahogy lezárták:
ezt a sirató, örök búcsút
a nyárfák alatt már öten járták.

Akkor meg, mikor sírt nyitnak,
közéjük lendült hatodiknak
apám is, kinek lépteit
úgy mérte az öt táncoló,
mint ki utolsó fordulattal
az egész műbe értelmet vitt...
Mikor a gyertyák porig égtek,
még anyám eljárta a végét:
egy szál virág körül koszorút táncolt...
A juhászok meg már csak nézték,
hogyan az égen hold ballag át
s csudálja nagy, fehér szemmel
anyám lábán a balladát.

A ballada tehát egy archaikus népszokásnak, a rituális halottas táncnak a költői látomása, mégpedig egy furcsa halott emlékére, aki „nagy szakállal, akasztófán” végezte életét. A különös tánc adja meg a halottnak kijáró végtiszteességet.

Korhány, Pusztapánd. A helyszín Sinka szülőföldje, a versben is megjelenő Korhány (a Berettyó mocsárvilága) és Pusztapánd. Márkus Béla írja a Tiszatájban: „az emlékezés kikristályosítja a versformákat, zártabbá, komponáltabbá teszi őket, egyszerűsíti, ugyanakkor tájszavakkal tűzdeltté, helyi zamatúvá alakítja a nyelvet. Egyszersmind a szokások, babonák, különös sorsok és foglalkozások is felelevenednek, újravarázslódik egy táj hangulata. Tamásda, Kézapuszta, Mezőgyán, Orosi, Barmó, Varsányhely, Kót, Pusztapánd, Darvasér, Korhány, Hórindzsa, Libárdi, Radvány – pusztákkal és tanyákkal, patakokkal és erekkel, falvakkal és erdőkkel körülhatárolható, valóságos táj jelenik meg Sinka költeményeiben. Földrajzi pontossággal, néprajzi hitelességgel, és azzal a többlettel, amit a belülről ismert világ apró jeleinek, egy-egy mozdulásának érzékelése jelent. Ez az ismeret s ez az érzékenység alázatossá tette Sinkát: az a költő, aki előbb még titokkal teli vezérnek látta magát – fölismerte igazi küldetését, hogy rajta kívül nincs más, aki »egy jó szót mondana« ezekről a történelem alatt élő emberekről. A szerep ekkor már, még ha dalban vagy balladában, hosszú énekekben vagy zsánerképben vallja is ki magát – a krónikaíróé, a hiteles szavú emlékezőé.”

Lássuk közelebbről a ballada három fontos mozzanatát: halottas tánc, éjszakai esemény, „csúfolt ő”.

A halottas tánc. Vegyük sorra a versben megjelenő cselekedeteket! Kezdetben csak az anya táncol: „De gyönyörű lába víg figurát / eredő táncába ő se vitt, / csak mutatta ringó mozdulattal / halálba járó őseit.” A lassú női tánc után,

amidőn „a csúfolt ős szép feje halálba révült”, vagyis az ítéletet végrehajtották, az anya elé tíz, köréje hat szál gyertyát gyújtottak, és két-két pásztor állt melléje: „S a holtak szemét ahogy lezárták: / ezt a sirató, örök búcsút / a nyárfák alatt már öten járták.” Amikor megásták a sírt: „közéjük lendült hatodiknak / apám is, kinek lépteit / úgy mérte az öt táncoló, / mint ki utolsó fordulattal / az egész műbe értelmet vitt...” S miután a gyertyák porig égtek: „még anyám eljárta a végét: / egy szál virág körül koszorút táncolt”, mintha rítuszáró lassú női táncával a sírra virágkoszorút helyezett volna.

A tánc furcsa, nem vidám: „gyönyörű lábán víg figurát / eredő táncába ő se vitt”. Ezek és a további jelzések mély jelentéssel bírnak, megfejtésükhöz Faragó József néprajztudós kutatásait hívom segítségül. A halottas táncot valaha a család, a rokonság, a temetés résztvevői a temetési szertartás záradékaként a sír körül a temetőben járták el a halott tiszteletére és emlékére. Az ókereszténység századaiban, majd a középkorban a hivatalos egyházi szertartások mellett tovább éltek eleinte megtúrt, később tiltott és kárhozzátott pogány táncos szokások: tánc a templomban, a temetőben a sírok körül és között; halottvirasztóban és a halotti toron.

A halottas táncsal egy korábbi, pogány szertartás emléke rajzolódik ki. Faragó József ezt írja a Kortárs című folyóiratban: „Mivel a halotti torra valaha rögtön a temetés után, a temetőben került sor, a tor és a tánc tilalma összemósódott. (...) Nálunk legelőször az 1092-ben tartott szabolcsi zsinat emlékezik meg a torról [... és] köteleességévé teszi a plébánosoknak: akadályozzák meg, hogy a résztvevők táncra perdüljenek. Az 1279. évi budai zsinat 46. végzése már a kiközösítés terhe alatt intézkedett: A papság ne tűrje, hogy a nép a temetőkertben vagy magában a templomban táncra kerekedjék, mert Szent Ágoston szerint is inkább kapáljon vagy szántson valaki ünnepnapon, semmint hogy táncoljon.” Csaknem ezer éve tiltják, és egy 20. századi költőnél mégis megjelenik? Kevés adatunk van a temetőben való táncra. Az egyik Kálmány Lajostól 1912-ből: „A múlt század hatvanas éveiben még a sírnál táncoltak a temetés szertartása után a fiatalok.” A magyar költészetben Sinka István balladája az egyetlen, amely az ősi halottas táncot megörökítette. A ballada a költészet nyelvén minden lényegest jelez, amit a néprajztudomány a halottas táncról és az egyházból kitagadottak temetéséről tud. A „meghaltak azok ima nélkül” utalásból kitűnik, hogy a halottbúcsúztatás az egyházi és világi törvények ellenére történik. Az anya, az apa meg a pásztorok szertartásos táncukkal jelképesen végigkísérik a kivégzettek útját a sírjukra helyezett koszorúig; a harangszó helyett hangszerként „a flóta sírt”, a tánchoz pedig „az ősi ritmust a pásztorok füttyölték”. A 20. századi Biharban lehetett-e valós élménye a halottas tánc Sinkának? Valószínűleg nem, de a szóbeli hagyományban szó eshetett róla. Faragó József szerint: „Sinka származásánál és küldetésénél fogva ösztönösen és tudatosan a népi kultúra történelmileg és lelkileg is mélyen rejtőzködő rétegeit, emlékeit, töredékeit sűrítve összegezte életművében.”

Éjszaka. Ahogy a balladából utalásosan kibontakozik: éjszaka, flótával (fuvalával), gyertyákkal búcsúztatják az „ima nélkül” meghaltakat. Az időtartam hosszú, az egész éjszaka: hajnalig tart: „Mikor a gyertyák porig égtek...” Különös jelentősége van az éjszakai mozzanatnak. Éjszaka ugyanis legföljebb

siratnak, de nem temetnek. Itt tehát titkos, tiltott szertartásról van szó. A tíz szál gyertya és karikában a másik hat szál az egyházi szertartás fényét pótolja, a pásztorok flótája pedig az egyházi éneket. Különös, fura cselekményt is sejtet a „balladai félhomány”, amelynek részletei nem derülnek ki: „Akkor meg, mikor sírt nyitnak”, „S a holtak szemét, ahogy lezárták”. Mintha valóságban is felnyitnák a halott sírját és lezárnák a holtak szemét. Föltehetőleg szimbolikus cselekményről lehet szó.

Csúfolt ősök. Kiket siratnak, kiknek járják a halottas táncot? A következő mozzatokra utal a ballada: „halálba járó” ősök; „meghaltak azok ima nélkül, / nagy szakállal, akasztófán”; „csúfolt ős / szép feje most halálba révül”, „a holtak szemét, ahogy lezárták”... Kik haltak meg „ima nélkül”, „akasztófán”? Leginkább köztörvényes bűnözők, akiknek nem járt ki az egyházi végtisztesség. Ez esetben nem tudjuk meg pontosan, hogy kikről is van szó, de sejtethető: a nép nem tekintette őket köztörvényes bűnözőknek, ezért sajátos, titkos formában megadta nekik a végtisztességet. A vers nyelvtana azt is sejteti, hogy egyszeri szertartásról van szó, de olyanról, amely általában a végtisztesség nélkül meghalt ősöknek szól: „Egyszer volt szép...” (vagyis csak egyszer történt meg). A „mutatta ringó mozdulattal / halálba járó őseit” pedig arra utal, hogy több ősről van szó jelképesen. Faragó József írja: „a halottas tánc ugyanis ezúttal nem egy személy búcsúztatására szolgál, miként a néphagyományban évszázadokon át szokásban volt, hanem valamennyi lázadó ős tiszteletére, akiket a mindenkori uralkodó rendszer halállal büntetett. Ezzel az általánosítással Sinka a magyar halottas táncnak történelmi-társadalmi háttérrel, távlatot, szerepet adott, és fejfáknál meg sírköveknél maradandóbb költői emlékművet állított mindazoknak a »csúfolt ősöknek«, akiknek a maguk idején sem egy harangkondulás, sem egy ima, sem a temetőben egy talpalatnyi sírhely nem jutott.”

A néphagyományok nemegyszer több évszázados vagy akár évezredes távlatokra is visszanyúlnak. A ballada pedig kiváló műfaj ennek érzékeltetésére. Ráadásul Sinka István balladája több mint egy pogány korig visszavezethető titokzatos halotti szertartás felidézése. Egy általános emberi követelmény, a halottaknak, ősöknek megadandó végtisztesség parancsának való megfelelés. Különös tekintettel, ha a „csúfolt ősök” – egy másfajta ideológia, értékrend szerint – nem is voltak gonosztevők.

Megjegyzés: Ha egy néprajztudós vezeti gondolatainkat egy vers megértésében, mélyebbre jutunk. Faragó József tanulmányának segítségével igyekeztem megvilágítani a különös szokás (balladatánc) és különös vers értelmét. Az írás megszületésében Bíró Gergely (Cák) és Holczer József (Kecskemét) volt segítségemre.